

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

Книга Педагогика

Том 109

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF EDUCATION

Education

Volume 109

НАГЛАСИТЕ И ОЧАКВАНИЯТА НА УЧЕНИЦИ И СТУДЕНТИ В КАЧЕСТВОТО ИМ НА МУЗЕЙНА ПУБЛИКА

ВАСЯ ДЕЛИБАЛТОВА, БИЛЯНА ГЪРКОВА, КАТЯ ПОПОВА*

Резюме: Настоящата студия представя изследване, насочено към нагласите и очакванията на ученици и студенти в качеството им на потенциална и реална музейна публика като предпоставка и резултат от ученето в музея. Резултатите позволяват да се твърди, че включването на ученици и студенти в музейни образователни програми влияе съществено не само върху тяхната оценка за ползите и ефективността от съвместна работа между различните институции, но и върху самооценката и саморефлексията върху собствената дейност.

Ключови думи: учене в музея, нагласи и очаквания на аудиторията

ATTITUDES AND EXPECTATIONS OF STUDENTS IN THEIR CAPACITY AS MUSEUM AUDIENCE

Vasya Delibaltova, Bilyana Garkova, Katya Popova

Abstract: This study presents a research focused on the attitudes and the expectations of students in their capacity of potential and actual museum audience as a prerequisite and a result of learning in the museum. The results support the assertion that the inclusion of students in museum education programs have a significant influence not only on their assessment of the benefits and effectiveness of collaboration between different institutions, but also on self-assessment and self-reflection on their own activities.

Key words: learning in museums, attitudes and expectations of audience

* E-mail: v.delibaltova@abv.bg, bilianagarkova@abv.bg

Нагласите и очакванията като изследвани феномени имат особен статут в границите на психологическите науки. От една страна се признава, че традиционната дефиниция на нагласите по същество е кръгова (Андреева, 1999: 18), което препраща изследователите да търсят нови причинни връзки и отношения. Тези търсения обаче, от друга страна, водят до оформянето на дискуссионно изследователско поле, което има много широки граници. Вероятно част от обясненията за това многопосочно търсене се коренят както в намеренията нагласите да се дефинират и отграничат чрез изследване на връзките им с потребностите и мотивите, така и в опитите да се отговори може ли да се предскаже поведението. Последното препраща социалните психолози към изследване на отношението нагласи–поведение, само по себе си с интересна и противоречива като резултати експериментална история.

В настоящото разбиране именно в тази релация – нагласи – поведение, вероятно се крие и интересът на музейните специалисти към нагласите и очакванията на аудиторията мислени тук като възможност да се повлияе върху ценностите и начина, по който хората живеят живота си. Този интерес е подхранен и от все по-ярко открояващата се теза, че тайната за успешната реализация на образователната функция на музея се крие в преодоляване на проблемите с „прекъснатата“¹ комуникация между музеите и тяхната аудитория, разглеждана в цялото ѝ богатство и разнообразие.

На фона на казаното не е случайно, че търсенията на практики и теоретични са насочени в обща посока, ориентирана към изучаване на музейната аудитория с цел проучване на нейните нагласи и очаквания, което да се използва като основа за изграждане на нова политика, ориентирана към потребностите и интересите на музейните посетители. Пример в това отношение е изключителната популярност, която имат проектите, резултат от партньорството между различни институции в Англия, в изпълнение на стратегическа програма за развитие на музейното образование и връзката му с училището. Резултатите от тези проекти, представени в поредица от публикации и доклади, известни под името „Inspiration, Identity, Learning: The Value of Museums“, са се превърнали в ориентир при разработването на множество музейни програми и практики, които се реализират в САЩ, Канада, Русия.

В същото време се признава, че поставянето на проблема за ефективната реализация на образователната функция на музея в неговата пълнота предполага изследването на специфичните особености на всички „видове“ аудитория, което би позволило не само очертаването на характеристиките им, но и проследяването на тяхната възрастовата динамика и влиянието върху тях на различни значими от гледна точка на конструирането на образователни програми фактори.

¹ Стоева, З. Дигитализацията като предпоставка за преосмисляне функциите на културния институт. – <http://digidultbulgaria.files.wordpress.com/2011/09/stoeva3.pdf>.

От тази изходна основа в рамките на изследователски проект, осъществен в границите на университетската научноизследователска дейност и с финансовата помощ на СУ „Св. Климент Охридски“, се реализира изследване на нагласите и очакванията на студентите и учениците като потенциална и реална музейна аудитория в тяхната специфика и възрастова динамика като предпоставка за и резултат от ефективна музейна комуникация.

Така формулирана, целта има своите теоретични и своите практически измерения и аргументация. Отсъствието на изследвания в това поле и бурното развитие на музейната педагогика провокираха не просто интерес, а дълбоко осъзната необходимост от научни данни, позволяващи осъществяването на музейна комуникация, която има качества, позволяващи удовлетворяването на потребностите на аудиторията у нас. Един от своеобразните акценти в това изследване е свързан с търсенето на отговори на въпроса за влиянието на включеността в музейни дейности върху нагласите и очакванията на учениците и студентите към музейното образование.

Концептуална основа на изследването

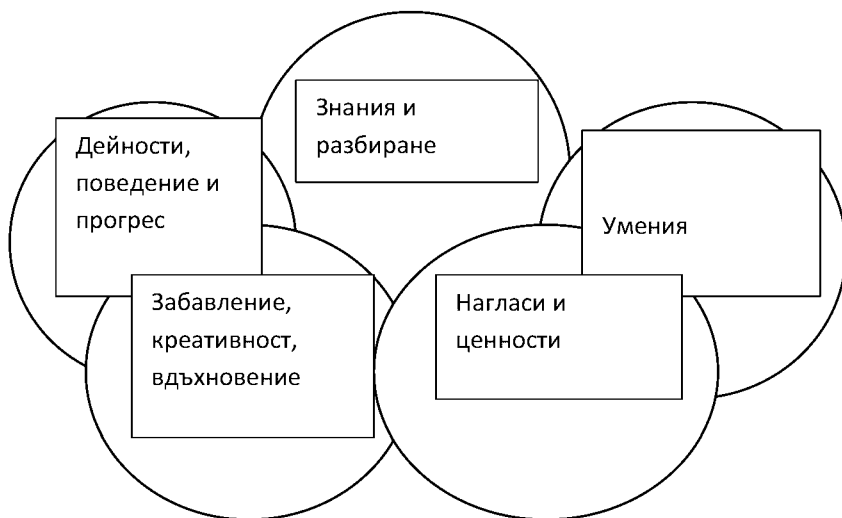
В рамките на общността на специалистите по музейно образование в последните години почти единодушно се споделя разбирането, че по отношение на ученето в музеите изобщо не може да става въпрос за стандарти, защото то е с отворен резултат – такъв, какъвто е, а не какъвто трябва да бъде. От тази позиция се аргументира тезата, че за „измерване“ на резултатите в неформалния сектор изобщо не би следвало да се говори. В резултат от работата по нарочен проект обаче се стига до формулирането на пет категории ключови резултати от ученето, които се възприемат като общовалидни (вж. фиг. 1) – знания и разбиране; умения; нагласи и ценности; забавления, вдъхновение и творчество/креативност; дейности, поведение и прогрес.

От представянето става ясно, че от позицията на специалистите по музейно образование един от най-важните резултати от ученето в музея е свързан с нагласите и ценностите на учениците. По време на реализацията на различни проекти и на отделни етапи на осъществяване на сходни програми са очертани няколко интерпретации на този компонент от резултатите, като в един от последните е прието, че ценностите, нагласите и чувствата би следвало да се обособят в отделна група, която включва (Hooper-Greenhill, E., 2007: 51):

- мотивация да се учи повече, да е предизвикан нашият интерес, да се чувстваме уверени;
- резултати по отношение на нас самите – позитивна персонална идентичност, самооценка, самоуважение, увереност, независимост, усещане за лични постижения, усещане за себе си в общността;
- резултати по отношение на другите – толерантност към различността;

- промяна на нагласата по отношение на музеите, архивите и библиотеките и възприемането им като ценност.

В настоящото изследване този интерес към нагласата се обуславя, от една страна, от разбирането, че ученето трябва да предизвиква, да поражда учене, а от друга, е провокиран в определена степен от желанието да се привлече все по-широка и многобройна аудитория. Това превръща нагласите и очакванията не просто в желан резултат, но и в предпоставка за включването в реализацията на успешни музейни програми.



Фигура 1. Общи резултати от ученето в музея²

Важна особеност в това разбиране на ключовите резултати е идеята за взаимната обвързаност и предопределеност на резултатите, визуализирани във всеки от представените кръгове. Казано с други думи, креативността идва след забавлението и поражда вдъхновението, а те са свързани, от една страна, с нагласите и ценностите, и от друга, с поведението и прогреса. От тази позиция, ако искаме коректно да изследваме нагласите и ценностите и пораждащите ги фактори, би следвало да изследваме характеристиките и на петте резултата от ученето.

На основата на тази теоретична рамка и с оглед възможността да се сравнят получените от нас резултати с данните от изследванията във Великобритания, е възприета идеята да се използва същият дизайн на изследването със съответните разработени инструменти (вж. Приложенията).

² Адаптирано по: Hooper-Greenhill, E., 2007: 52.

Този подход бе възможен само по отношение на учениците – реална аудитория, което доведе до необходимостта от създаването на инструменти, подходящи за учениците – потенциална аудитория, и за студентите. Те обаче са разработени върху същата концептуална рамка с оглед възможностите за сравнение на резултатите. По този начин петте резултата от ученето в настоящото изследване влизат и в качеството на параметри на изследването.

Без съмнение при пристъпването към този проблем следва да отбележим още, че въпреки приемането на представената теоретична рамка оставаме с две уговорки. Първата е свързана със споделяната и от нас теза, че няма общо-валиден и общопризнат научен отговор на въпроса можем ли да предскажем поведението, а втората е типа поведение, което тук имаме предвид – мисленето тук е отграничено само до планираното поведение. Тази уговорка се налага поради известните изследвания на Ла Пиер, Уайскър, Де Боно и Фазио (La Piere, Wicker, De Bono, Fazio) и най-вече на теорията за планираното поведение (Fishbein & Ajzen, 1975), които доказват, че връзката между нагласите и поведението не е толкова проста. Както е известно и публикувано от нас в други анализи, ако резултатите от първоначалните изследвания на Ла Пиер и Уайскър (La Piere и Wicker) изглеждат противоречиви, но и говорят за пряка зависимост, то изследванията на Фишбейн и Айзен (Fishbein & Ajzen) показват, че ако се знае конкретното намерение за едно планирано поведение, то може да се предскаже, защото е предопределено от три фактора – нагласа към конкретна постъпка, субективни норми и усещане за възможността за контрол върху собственото поведение. Същото не може да се твърди по отношение на непреднамереното поведение.

Изследователска програма и реализация на изследването

Реализацията на цялостното изследване бе осъществена в периода май–октомври 2014 г. В анкетното изследване взеха участие две групи ученици и две групи студенти, с общ брой 501 респонденти (371 ученици и 130 студенти), разделени според опита им по отношение на музейните образователни програми на „потенциална“ и „реална“ музейна аудитория³.

Анкетното проучване с учениците – реална аудитория, се проведе през май–юли 2014 г. Изследваните ученици са посетили образователните програми на Национален политехнически музей заедно със своите родители или със своите учители. Общият брой на изследваните ученици е 320 – 47% момчета и 53% момичета. Изследването е представително за музея в изследвания

³ Като „реална“ аудитория се определят учениците и студентите, които към момента на проучването са посещавали или са били включени в различни музейни инициативи с образователен характер, съответно определението „потенциална“ се отнася до участници в изследването без такъв опит.

период. От общия брой ученици, посетили музея със своите учители, 73 са попълнили Въпросник 1 и 214 са попълнили Въпросник 2, които са адекватни на възрастовите им особености.

В проучването на учениците – потенциална аудитория, което се реализира през септември–ноември 2014 г., взеха участие 51 ученици в интервала 5-ти–7-ми клас от 48 СОУ София. Тази възрастова група е предпочетена поради по-големия брой ученици от същата възраст, обхванати в изследването на реалната аудитория.

Проучването на нагласите и очакванията на студентите (потенциална и реална аудитория) по отношение на образователните възможности на музея бе проведено в периода май–септември 2014 г. Първата група, състояща се от 88 студенти от СУ „Св. Климент Охридски“ – от специалности Педагогика и Неформално образование (по 23-ма студенти), 29 студенти от специалност История и 13 студенти от специалност Химия, бе изследвана в качеството им на потенциална аудитория. В качеството им на реална музейна аудитория (студентите са били включени в музейни образователни дейности) в изследването участва и втора група студенти – 42-ама – от СУ „Св. Климент Охридски“ (31 от специалности Педагогика и Социални дейности) и ХТМУ (11 от специалност Химично и биохимично инженерство). Музейните програми, в които те са взели участие, се реализират в Музея на историята на СУ „Св. Климент Охридски“, НХГ и Националния политехнически музей, като музейната програма на Политехническият музей е разработена и реализирана от музейните специалисти, а програмите в останалите музейни институти са авторски програми на университетски специалисти.

Използван е два типа инструментариум – преводен и авторски.

Изследването на учениците като реална аудитория е реализирано чрез разработените и подобрени въпросници за ученици от английските изследователи при втория етап на проучването „What did you learn at the museum today?“ (2005).

Въпросниците за ученици са два – един за учениците между 1-ви и 4-ти клас (Key Stage 2 в Англия) и един за учениците между 5-ти и 12-ти клас (Key Stage 3 в Англия). В началото на въпросниците е отделено място за попълване на обща информация, необходима за селектирането и обработването на емпиричните данни:

- Клас
- Придружител при посещението: родител/и или учител
- Посетена образователна програма: Демонстрация по физика, Забавна наука, Работилница за наука, Музеен рожден ден, Семейна събота в музея, Лято в музея
- Години
- Пол

Въпросник 1 е разработен за учениците от 1-ви до 4-ти клас, а Въпросник 2 за учащите се от 5-ти до 12-ти клас. С цел анализиране въздействието на посещението в музея върху ученето според учениците в първия инструмент са включени 7 въпроса, а във втория – 9 (въпросите са закрити, възможните отговори са: „Да“, „Не“ и „Не знам“). Търсената и в двете възрастови групи информация е по посока на описаните в предшестващия анализ ключови резултати от ученето: знания и разбиране; умения; нагласи и ценности; забавления, креативност и вдъхновение; дейности, поведение и прогрес. Във варианта на въпросника за учениците от 5-ти до 12-ти клас е включен и въпрос, отнасящ се до уменията като ключов резултат.

Във връзка с втория показател – „Най-силни впечатления на учениците от посещението в музея“ – на участниците в изследването се дава възможност сами да формулират отговорите си. Като въпросът за учениците от 1-ви до 4-ти клас е зададен във вариант „Това, което ме впечатли най-много по време на посещението в музея, беше...“, а за тези от 5-ти до 12-ти клас – „Най-интересното нещо от днес беше...“ (вж. Приложения 3 и 4).

За нуждите на проучването сред учениците – потенциална аудитория, и за студентите в двете им качества са разработени специални въпросници (вж. Приложения 1 и 2). В съответствие с целта и задачите на изследването всяка карта съдържа твърдения (31 за студентите и 16 за учениците), изискващи оценка на: възможността на музеите да предлагат програми, адекватни на съдържанието на образованието и съответстващи на интересите на учениците или на студентите; възможността за реализиране в музеите на дейности, подпомагащи развитието (в частност и на професионалната компетентност на студентите); възможността чрез посещенията и работата в музеите да се провокира интерес към изучаваната или близки до нея области на познание; развитието на професионални и индивидуално-личностни умения чрез включване в музейни образователни програми. В настоящото разбиране тези групи въпроси позволяват нова интерпретация на ключовите резултати от ученето в музея, определени в петте категории – „Забавление, вдъхновение и творчество“, „Знания и разбиране“, „Нагласи и ценности“, „Дейности, поведение, прогрес“ и „Умения“.

Резултати от изследването

Анализ на резултатите при изследване на учениците като потенциална и като реална аудитория

Анализ на резултатите на учениците като потенциална аудитория

Интересни са резултатите, получени от изследване на учениците, които са потенциална музейна публика. В тази група са включени ученици, които

учат в училища, които не са участвали в проекти, свързани с взаимодействието училище–музей, и музейните посещения са по-скоро изключение, отколкото практика в процеса на обучение.

Въпреки относително редките си посещения и отсъстваща информация за участието им в музейни образователни програми $\frac{4}{5}$ от учениците са убедени в много голяма степен, че музеите разполагат с възможности за обогатяване и разширяване на тяхната подготовка.

Този резултат обаче намалява, когато са попитани за това дали музеите предлагат множество програми, адекватни на съдържанието на образованието и на интереса на учениците – само $\frac{3}{5}$ от тях смятат, че това е вярно в много голяма степен. Въпросът е какво е влиянието на тяхното знание за съществуващите програми или този резултат е по-скоро свързан с предишни предубеждения и/или предишен опит от музейни визити. Ето защо малко неочаквано малко над $\frac{3}{5}$ смятат, че ценността на музеите от гледна точка на съдържанието на изучаваните предмети е свързана с обогатяване на знанията, половината я свързват с развитието на специфични умения, както и с развитие на мисленето, почти $\frac{4}{5}$ – с възможностите за развитие на комуникативни умения, а под $\frac{1}{2}$ с развитие на креативност и с развитието на умения за работа в екип.

Тези данни категорично говорят за спецификата и качеството на предишния им опит, в който очевидно преобладават музейните визити от традиционен тип, което се е отразило на нагласите и ценността, която посещенията в музеите има през погледа на учениците.

Тези резултати не изглеждат изненадващи на фона на резултатите, свързани с очакванията им по отношение на потенциалните възможности на посещенията в музея. $\frac{3}{5}$ от учениците смятат, че тези посещения могат да създадат благоприятен емоционален фон на ученето и да са по посока подпомагане на ученето, повече от половината – че могат да провокират интерес към съдържанието, малко под $\frac{1}{2}$ откриват възможности по посока на интерес към интегриране на знанието.

Тези данни, отнесени към резултатите от проучването на гледната точка на учениците като реална публика, показват повече от значителна разлика. Без съмнение влиянието на опита върху нагласите, ценностите, чувствата и отношението е огромно. Особено ценен се оказва опитът, основан на активността на учениците и на директното включване в дейност.

Ако тези изводи изглеждат повече от очевидни, интересен е въпросът за проблемите, които препятстват осъществяването на връзката училище–музей. Според $\frac{3}{5}$ от учениците, които са потенциална аудитория, те не се коренят в това, че не намират смисъл да посещават музеи, както нито дори в цената на билетите за вход и транспорт, а в отдалечеността на музеите и най-вече със свързания с това недостиг на време (и в двата случая споделено от половината от участниците).

Анализ на резултатите от изследването на учениците като реална аудитория

Както вече бе посочено, за различните възрастови групи ученици – реална аудитория, са използвани два въпросника. Въпросник 1 е за учениците между 1-ви и 4-ти клас, а Въпросник 2 е за учениците между 5-ти и 12-ти клас. Различието в броя и във формулировката на въпросите налага и отделното анализиране на резултатите. И в двата въпросника след затворените въпроси има по един отворен въпрос, който е насочен към това, което най-много е впечатлило учениците при посещението им в музея. Отворите на тези два отворени въпроса са анализирани отделно от затворените въпроси и отново спрямо всеки въпросник.

Данните са представени в таблици 1, 2, 3 и 4, като резултатите са отчетени и спрямо начина, по който учениците са посетили музея – с родителите си или в рамките на посещение, организирано от учителите.

• Анализ на резултатите на затворените въпроси от Въпросник 1 и 2

Посещението на музея категорично е харесвано от онази част от учениците, които са го направили съвместно с родителите си, почти толкова категорични са и тези, които са го посетили в рамките на училищни посещения (само 4-ма от всички 291 ученици са затруднени в даването на отговор на този въпрос). Подобна тенденция се наблюдава и в споделянето за това доколко са научени нови неща – такова липсва за един от 33-мата, посетили музея с родителите си, и за 2-ма от останалите. Т.е. може да се каже, че почти всички са харесали посещението в музея и смятат, че са научили някои интересни нови неща.

Таблица 1. Мнения на ученици 1-ви–4-ти клас, посетили музея с родителите си

Ученици с родители, посетили образователните програми на музея Въпросник 1 „Моето посещение в музея“	Да		Не		Не знам	
	Абс. честота	Отн. честота	Абс. честота	Отн. честота	Абс. честота	Отн. честота
1. Днешното посещение в музея ми хареса.	26	1	0	0	0	0
2. Научих някои интересни нови неща.	25	25/26	1	1/26	0	0
3. Успях да разбера повечето неща, които видяхме и правихме.	24	24/26	0	0	2	2/26
4. Този музей е вълнуващ.	25	25/26	0	0	1	1/26
5. Посещението ми даде много идеи за неща, които бих могъл/могла да направя.	20	20/26	1	1/26	5	5/26

6. Посещения в музея са полезни за работата в училище.	24	24/26	0	0	2	2/26
7. Посещението в музея ме накара да искам да разбера и да науча повече.	24	24/26	0	0	2	2/26
Общ брой ученици:	26					

Таблица 2. Мнения на ученици 5-ти–12-ти клас, посетили музея с родителите си

Ученици с родители, посетили образователните програми на музея Въпросник 2 „Моето посещение в музея“	Да		Не		Не знам	
	Абс. честота	Отн. честота	Абс. честота	Отн. честота	Абс. честота	Отн. честота
1. Днешното посещение в музея ми хареса.	7	1	0	0	0	0
2. Открих някои интересни неща по време на посещението в музея днес.	7	1	0	0	0	0
3. Посещения в музей правят работата в училище по-вдъхновяваща.	5	5/7	0	0	2	2/7
4. Посещението ми помогна да разбера по-добре физиката/химията.	7	1	0	0	0	0
5. Посещението в музей е добра възможност за придобиване на нови умения.	5	5/7	1	1/7	1	1/7
6. Музеят е подходящо място за учене по различен начин в сравнение с училището.	6	6/7	0	0	1	1:
7. Разбрах повечето неща, които видяхме и правихме в музея.	6	6/7	1	1/7	0	0
8. Бих дошъл/дошла отново.	7	1	0	0	0	0
9. Тръгнах си от музея по-заинтересован/а от физиката/химията, отколкото когато дойдох.	6	6/7	0	0	1	1/7
Общ брой ученици:	7					

Таблица 3. Мнения на учениците 1-ти–4-ти клас, посетили музея с учителите си

Ученици с учители, посетили образователните програми на музея Въпросник 1 „Моето посещение в музея“	Да		Не		Не знам	
	Абс. честота	Отн. честота	Абс. честота	Отн. честота	Абс. честота	Отн. честота
1. Днешното посещение в музея ми хареса.	73	73/74	0	0	1	1/74
2. Научих някои интересни нови неща.	73	73/74	0	0	1	1/74
3. Успях да разбера повечето неща, които видяхме и правихме.	65	65/74	4	4/74	5	5/74
4. Този музей е вълнуващ.	71	71/74	2	2/74	1	1/74
5. Посещението ми даде много идеи за неща, които бих могъл/могла да направя.	61	61/74	5	5/74	8	8/74
6. Посещенията в музея са полезни за работата в училище.	62	62/74	5	5/74	7	7/74
7. Посещението в музея ме накара да искам да разбера и да науча повече.	70	70/74	2	2/74	2	2/74
Общ брой ученици:	74					

Таблица 4. Мнения на учениците 5-ти–12-ти клас, посетили музея с учителите си

Ученици с учители, посетили образователните програми на музея Въпросник 2 „Моето посещение в музея“	Да		Не		Не знам	
	Абс. честота	Отн. честота	Абс. честота	Отн. честота	Абс. честота	Отн. честота
1. Днешното посещение в музея ми хареса.	214	1	0	0	3	2/107
2. Открих някои интересни неща по време на посещението в музея днес.	214	1	2	1/107	1	1/107
3. Посещенията в музей правят работата в училище по-вдъхновяваща.	164	82/107	21	11/107	32	16/107
4. Посещението ми помогна да разбера добре физиката/химията.	182	91/107	15	8/107	20	10/107

5. Посещението в музей е добра възможност за придобиване на нови умения.	198	99/107	4	2/107	15	8/107
6. Музеят е подходящо място за учене по различен начин в сравнение с училището.	183	91/107	8	4/107	26	13/107
7. Разбрах повечето неща, които видяхме и правихме в музея.	193	97/107	8	4/107	16	8/107
8. Бих дошъл/дошла отново.	187	94/107	5	3/107	25	13/107
8. Тръгнах си от музея по-заинтересован/а от физиката/химията, отколкото когато дойдох.	168	84/107	25	13/107	24	12/107
Общ брой ученици:	217					

На пръв поглед посочените данни са несъмнено доказателство, че за учениците едни от най-високите резултати от ученето в музея са по отношение на „забавление, вдъхновение и творчество“. Картината обаче се променя, като към това впечатление прибавим резултатите от 3-ти въпрос на Въпросник 2, търсещ обвързване на впечатленията от музея с желанието (вдъхновението) за работа в училище – към $\frac{3}{4}$ от учениците намират подобна връзка. Този резултат се подкрепя и от изследването на учениците като потенциална аудитория – под $\frac{3}{5}$ от учениците откриват връзка между музейните дейности и изучаваното в училище. Както изглежда, за учениците двата института си остават затворени в собствените им цели и задачи, въпреки твърденията, че музейните образователни програми се разработват на основата на познаване и съобразяване с учебното съдържание.

Този извод изглежда още по-интересен на фона на данните, свързани със „знания и разбиране“ – положителните отговори и по двата въпросника и с двете групи ученици – посетили музея с родител и с учител, са много по-високи – около $\frac{9}{10}$ от учениците. Въпросът е дали това прави концепцията за петте резултата и тяхната обвързаност дискуссионна. Вярно ли е, че ако ученикът разбира и научава повече по отношение на определено явление или процес и прави това на основата на собствени опити или провокиращи демонстрации в една среда, това може да го вдъхнови да работи с ентузиазъм в друга? Толкова ли е лесен преходът формална–неформална среда, или те имат специфики, които затрудняват преноса?

В контекста на темата ни специален интерес предизвикват отговорите на въпросите, свързани с „нагласите и ценностите“ – 4 и 6 във Въпросник 1, и 6

– във Въпросник 2. Ако се доверим на получените данни, музейните дейности подпомагат изграждането на позитивна нагласа и ценности в по-голяма степен за малките ученици, отколкото за големите – над $\frac{19}{20}$ от малките ученици смятат, че музеят е вълнуващ, но с $\frac{1}{10}$ по-малко са тези, според които посещенията там са полезни в училище.

Тези резултати, отнесени към данните от изследването на другата група ученици, като че ли затвърждават съмнението, че качеството на връзката училище–музей е много по-сложен феномен от очакваното. Този извод се налага и от данните по въпрос 6. Над $\frac{4}{5}$ от учениците смятат, че музеят е подходящо място за учене по различен начин в сравнение с училището, 13 от участниците не мислят така, а 36-ма не са сигурни.

На пръв поглед тези резултати са много високи. Разгледани в сравнителен план обаче, срещу много по-високите резултати по отношение на знание, умения и поведение, несъмнено възникват определени въпроси. Единствените съпоставими данни са по отношение на разбирането – над $\frac{4}{5}$, а единствените данни, които показват по-нисък резултат, са по отношение на заинтересоваността от физиката – малко под $\frac{4}{5}$ от учениците са отговорили положително.

Получените данни ни навеждат на хипотезата, че съществуването на определена нагласа към ролята и възможностите на музеите е предопределено от много фактори и нито само наличието на положителен опит, нито само съгласието по отношение на ценността на този опит могат лесно да доведат до промяна. Нещо повече, като че ли нагласите и отношението са свързани по-пряко със заинтересоваността, отколкото с получените резултати в другите ключови области.

Отнесени към данните, получени от учениците в качеството им на потенциална аудитория, следва да отбележим, че както бе констатирано и по-рано, очевидно включването в дейност променя отношението и очакванията към музейните програми, но мислени само в музейен контекст, а не и по отношение на връзката музей–училище. Като че ли въпреки опита учениците все още не са склонни да мислят или оценяват възможностите за пренос на знания и умения от едната в другата среда и това е една от трудно повлияваните нагласи към ученето.

- Анализ на резултатите от Въпросник 1 и 2 на въпросите със свободен отговор

Анализът и категоризирането на отговорите на рисунките и съпровождащите ги коментари при по-малките деца показва, че особен интерес за тях представлява опитването, правенето на опити – „Където яйцето избухва“, „Това, което избухна като вулкан“, „Самолетът, който летеше“, „Двигателят, който караше пръчката да се върти“. В сравнителен план с отговорите на по-големите ученици следва да се посочи, че в следващата възрастова група интерес предизвикват не само демонстрациите и опитите, но и експонати от музея – „българската прахосмукачка, колите, телескопа на Берон“, „Колите,

Брауновия газ, телефоните“, „Грамофоните, опита с крушата“ . Сами по себе си интересни, тези резултати дават основание и за известно преосмисляне на оценката на влиянието на традиционните експозиции. Вероятно с напредването на възрастта те не губят своето значение по начина, по който се приема иновационните музейни концепции.

Анализ на резултатите от изследване на студентите като потенциална и реална музейна аудитория

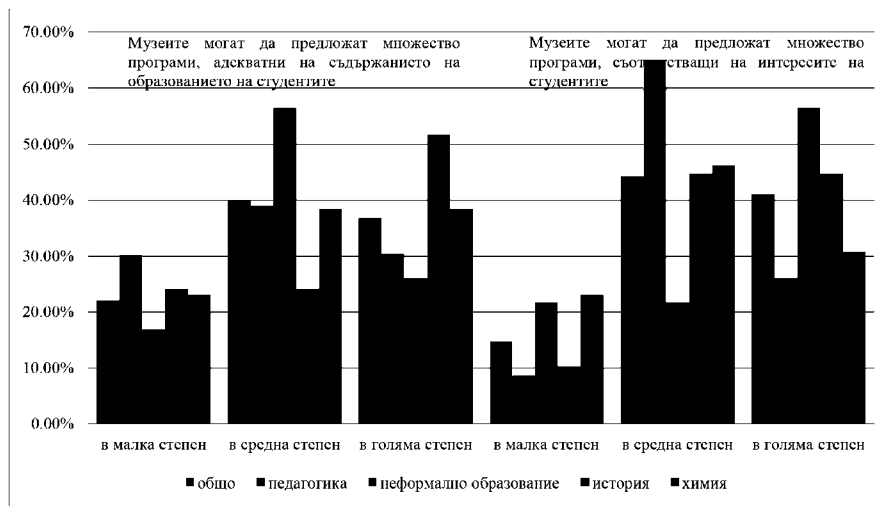
Проучването на становищата за значимостта на посочените влияния (при описание на разработения инструментариум в предшестващия текст) при отчитане спецификата на подготовката в академична среда показва, че по-голяма част от респондентите (над $\frac{2}{3}$) възприемат музеите като институции, които в значителна степен имат потенциала да реализират дейности, които, от една страна, са подкрепящи подготовката на бъдещите специалисти, а от друга, в контекстуално отношение, са адекватни на съдържанието на конкретната предметна област и рефлексивни спрямо интересите на студентите. Що се отнася до изразеността на възможността за обогатяване и разширяване подготовката на бъдещите специалисти чрез реализираните в музея дейности, около половината от участниците в изследването я определят като средна. В много по-голяма степен се оценяват възможностите на музеите да предложат програми, релевантни както на съдържанието на обучението на студентите, така и на техните интереси – около и над $\frac{1}{3}$ от анкетираните лица възприемат категорично като изразен в голяма степен потенциала на музеите за създаване и предлагане на програми или продукти с образователен характер.

В търсене на причините за очевидното разсейване на тези данни бихме могли да допуснем, че влияние върху становищата на студентите оказват определени установени нагласи или стереотипи на мислене по отношение на дейностите, специфични за музеите, формирани още в ученическа възраст. Подобно допускане, отнесено до резултатите от изследване на връзката „музеи–училище“ (Делибалтова, В., 2014) може да бъде обяснено отчасти с това, че поради отсъствието на подготовка на учителите като цяло да осъществяват взаимодействие с музеите по посока на по-ефективно осъществяване на процеса на обучение в училище и поради известни затруднения при реализацията на подобни дейности настоящите студенти нямат ученически опит и познания, което влияе върху оценката им за възможностите за осъществяване на подобно сътрудничество и във ВУЗ. Важно е обаче да се отбележи, че последното твърдение не се отнася в еднаква степен до учителите по различни учебни предмети – учителите по история, например, смятат, че са получили известна подготовка в това отношение и полагат известни усилия за реализиране на съвместни активности.

Тези данни, както и целта и задачите на настоящото проучване налагат едно по-детайлно „вглеждане“ в позициите на анкетираните лица при отчитане областта или направлението на тяхната академична подготовка. Различие от изложената до момента тенденция по отношение възможностите на музея за реализиране на дейности, обогатяващи и разширяващи подготовката на бъдещите специалисти, се откроява при мненията на студентите, обучавани в специалност История. В рамките на проучването половината от тях определят потенциала на музеите в този план като изразен в голяма степен. Специфични тенденции в позициите се очертават и във връзка с вероятността предлаганите музейни образователни програми или дейности в съдържателен план да са адекватни на съдържанието на образованието в съответното направление. Доколкото Педагогиката и Неформалното образование като научни направления нямат аналог сред изучаваните в средното училище предметни области и във възприятията на респондентите те са нещо „ново“ като контекст, доминиращите сред почти $\frac{2}{3}$ от обучаваните в тези специалности скептични оценки за възможността в съдържателен план предлаганите от музеите програми да съответстват на съдържанието на образованието в съответните направления би могло да бъдат обяснени. В същия план биха били обясними и становищата на студентите от специалност История за високата степен на изразеност на възможността за съдържателна адекватност на музейните програми спрямо академичната подготовка (споделена от половината от участниците в изследването). При всички случаи не е коректно да се пренебрегне и фактът, че предишен опит и впечатления на респондентите от различни по характер музейни активности са съществени детерминанти на изразените позиции. Забелязва се и динамика в становищата на студентите от различните специалности по отношение възможността музеите да предложат програми, които да съответстват на интересите на учащите се. По-голямата част от студентите (над $\frac{2}{3}$) от специалностите Педагогика и Химия определят тази възможност като малка или в средна степен изразена. Но според половината от участниците в изследването от специалност Неформално образование вероятността при подбора на съдържанието на отделните музейни активности да се отчитат потребностите и интересите им като аудитория е в голяма степен изразен (вж. фиг. 2).

Имаме основание най-напред за допускането, че, от една страна, се гледа с недоверие на възможността чрез реализираните дейности музеите да са в състояние да подпомагат по-широкообхватно или по-задълбочено учене от приеманото като характерно за академична среда, но, от друга, не се отхвърля вероятността съдържанието на музейните програми да привлича вниманието на студентите към конкретни факти или да провокира към търсене решения на дискуссионни въпроси посредством интегриране в изпращаното от музеите съобщение на достъпни и присъщи само за тях материални и информационни

ресурси. Също така има основание при обсъждане на получените резултати да се направи и предположението, че областта на академичната подготовка и сферата на евентуална бъдеща професионална реализация детерминират и очакванията за обогатяване и разширяване на подготовката на специалистите чрез участие в различни по характер музейни дейности.



Фигура 2. Мнение на студентите (потенциална аудитория)

На фона на казаното интерес предизвиква фактът, че описаните тенденции в резултатите на студентите, които са потенциална музейна аудитория, не намират подкрепа при резултатите на студентите, включени в изследването в качеството им на реална аудитория. Ако повече от половината от първата група студенти определят степента, в която музеите могат да подпомогнат подготовката на студентите, като средна, приблизително $\frac{3}{4}$ (32/42) от студентите, които са били включени в музейни активности, смятат, че музеите могат да са полезни в много голяма степен. Включеността в програмите, поне по отношение на изследваните лица, размива границите на влиянието на изучаваната специалност и върху отговорите, отнасящи се до адекватността на съдържанието на образованието и до съответствието с интересите на студентите на предлаганите музейни програми – относителният дял на студентите, посочили в много голяма степен, се запазва такъв, какъвто е и по отношение на първия въпрос (по 28/42 за 2-ри и 3-ти въпрос). Тези резултати неизбежно провокират интерес към оценката на студентите за ефективността от използването на различните музейни форми и методи.

Разбирането на музеите като образователни институции от неklasически тип, при които в нетрадиционна обстановка, освен свободата при избор на

тематика и използването на специфични музейни средства, съществува и възможността за „разнообразяване“ на образователните дейности чрез онагледяване, „разиграване“ на образователните ситуации или некатегорично разграничение на ролите на обучаващ и обучаван (Цекова, 2007: 61), позволява и предполага анализ на вижданията на музейната аудитория за степента, в която включеността в различни по характер музейни дейности би повлияла позитивно върху развитието на „желаните“ (или „дължимите“) при академична подготовка професионални компетентности.

Според данните от изследването (вж. таблица 5) най-високо оценявани от студентите – потенциална аудитория, като подкрепящи развитието на професионалната компетентност на студентите музейни форми са посещенията с демонстрации, реализирани от музейните специалисти, както и посещенията за запознаване с нови експозиции и посещенията, при които студентите са непосредствени участници в демонстрационните програми или са включени при подготовката на музейните експозиции (от първата група студенти като цяло те се възприемат като влияещи в степен над средна към голяма). Що се касае до възможностите на непосредствени или реализирани посредством онлайн връзки срещи с известни личности в съответната област или на интерактивни беседи, те се определят по-скоро в диапазона от малка към средна значимост. Тази тенденция в разбиранията на потенциалната аудитория може да се възприема като своеобразно потвърждение на променящата се визия за процеса на обучение като цяло, според която същината на последния не би могла да се свързва само с преподаването на готови истини, но и със съвместното разглеждане на актуални проблеми и търсенето на отговори и решения от равнопоставени субекти.

Таблица 5. Мнения на студентите (потенциална аудитория)

При подготовката във ВУЗ, за развитие на професионалната компетентност на бъдещите специалисти, възможностите на музея могат да се използват, като се реализират	Абсолютна честота	Средна стойност на приписваните оценки
... посещения за запознаване с нови експозиции	90	2,53
... посещения с демонстрации, реализирани от музейни специалисти	92	2,64
... посещения с възможност за включване на студентите в демонстрационни програми или при подготовка на експозиции	95	2,52
... посещения с възможност за осъществяване на виртуални разходки или онлайн връзки с музейни специалисти	93	2,31
... лектории с участие на известни личности в съответната област	95	2,34
... интерактивни беседи	88	2,34

Очертаната тенденция в оценките на потенциалната музейна аудитория за възможността участието в различни музейни форми „да се използва“ като ресурс при развитие на професионалните компетентности, като цяло се запазва и при проследяване придаваната относителна тежест на отделните дейности сред студентите от отделните специалности. Дори и да определим различията при получените резултати като пренебрежимо малки и незначителни, биха могли да се отбележат два открояващи се случая: много голяма значимост, приписвана на посещенията с демонстрации, реализирани от музейните специалисти, от участниците в изследването от специалност Химия, както и съществената роля, отдавана от обучаваните в специалност Неформално образование, на посещенията с възможност за включване на студентите (посетителите) в демонстрационните програми или при подготовката на експозициите. Изказаното в предшестващия анализ предположение, че профилът на академична подготовка несъмнено детерминира вижданията, отнасящи се до спецификата на условията или ресурсите, които благоприятстват индивидуално-личностното развитие и в частност развитието в професионален план намира потвърждение и тук⁴.

От позицията на реалната студентска аудитория изненадващо от изследователска гледна точка най-високо са оценени посещенията за запознаване с нови експозиции (16/42), следвани от посещенията с демонстрации, лекториите и личното участие в демонстрационни програми. Препотвърждават се обаче данните по отношение на онлайн връзките и интерактивните беседи – възможността за тяхното използване е оценена като ниска от 34/42 от изследваните лица.

Подобни резултати, разгледани по-скоро като възможност за нови изследвания, а не като отсъждане, ни позволяват да твърдим, че включени в музейни активности, студентите вероятно преосмислят собствената си визия за ефективност на обучението, която обвързват не толкова с предишните си вярвания и предубеждения, а с резултатите от персоналния си опит. В този смисъл те са по-склонни да оценят високо възможностите на тази форма, която е работила по-ефективно на персонално равнище при конкретни дейности, отколкото тази, която са очаквали да бъде по-работеща за тях по принцип.

Един от акцентите, които се поставят при анализиране перспективите за развитие на музейното образование при съвременните условия, е поставянето на разграничителна линия между информираността и образоваността. Доколкото е основателно твърдението, че въпреки полезността си информираността е с относително краткотрайни измерения и обслужва предимно нуждите на ежедневието (Цекова, 2007: 54), стремежът към представянето на фактите

⁴ Макар и дискуссионен, начинът на представяне на горепосочените резултатите, в рамките на настоящия анализ, се използва с цел проследяване различията в изразените становища за всяка една от описаните ситуации.

по начин, чрез който освен по-доброто усвояване на конкретен материал би се стигнало до изграждането на адекватни на ситуацията умения и биха се усвоили модели на поведение у аудиторията, става една от водещите детерминанти при разработването на различни по характер музейни образователни програми или продукти. В този план вижданията на студентите като потенциална музейна аудитория за „ползите“ от участието в музейни дейности с образователен характер предвид специфичния контекст на изучаваната специалност се явява важен аспект при проучване на конкретния проблем. Като търсените ползи се разполагат в континуума от запознаването със и усвояването на факти извън предвиденото (регламентираното) учебно съдържание до повишаване на интереса (и мотивацията за учене) както към проблемите в изучаваната специфична предметна област, така и в близки до нея сфери. След ранжиране на средните стойности на оценките за потенциалните възможности на посещенията и работата в музеите в контекста на изучаваната специалност се установява, че за участниците в изследването като най-значими перспективи се очертават подпомагането на разбирането на свързаното с конкретната предметна област съдържание и на ученето на неща извън предвиденото учебно съдържание. В най-малка степен като следствие на включеността в различни по характер музейни дейности с образователен характер се разглеждат провокирането на интерес към учебното съдържание и създаването на благоприятен емоционален фон за учене (вж. таблица 6). Изказаното в рамките на други изследвания твърдение, че музеят „е място, където влизаш, за да научиш нещо“ (Керемидчиева, М., 2013: 112), би могло да се приеме за един от обяснителните варианти на установената тенденция във възприятията на респондентите. Тази тенденция обаче не се запазва при анализ мненията на респондентите от различните специалности. Според студентите от специалностите Неформално образование и История потенциалните възможности на посещенията и работата в музеите се свързват в най-голяма степен с усвояването на факти извън регламентираното учебно съдържание и на следващо място (или като следствие на първото) с повишаването на интереса към изучаваната материя. В най-малка степен мислимо е пораждането на интерес към междудисциплинните връзки. За участниците в изследването от специалностите Педагогика и Химия възможностите на посещенията и работата в музеите се асоциират с провокиране на интерес към изучаваното учебно съдържание и с повишаване на мотивацията за учене. Доколкото всички тези оценки са следствие на предишни впечатления на респондентите от различни по характер музейни активности, рефлексия на включеността им в обучение в академична среда и на личните им жизнени стратегии и очаквания, те несъмнено показват признаване на значимостта или подчертаване на необходимостта при реализиране на ориентирани към постигане на образователни цели дейности да се предпоставя активността на участниците или взаимодействието между тях. Последното ни препраща към една от очертаваните от

специалистите в областта на музеологията перспективи, а именно – посетителите да получи „статут на субект и участник в процеса на комуникация, имащ право на самостоятелен подбор на информацията, според своите предпочитания“ (Цекова, Е., 2007: 24).

Таблица 6. Ранжиране средните оценки на студентите (общо и по специалности)

Потенциалните възможности на посещенията и работата в музеите в контекста на специалността, която изучавам, откривам в:	Общо участници в изследването	Педагогика	Неформално образование	История	Химия
Създаване на благоприятен емоционален фон за учене	6	3	4	5	4
Провокиране на интерес към учебното съдържание	5	1	2	2	1,5
Провокиране на интерес към междудисциплинните връзки	4	6	6	6	5,5
Повишаване на мотивацията за учене	3	2	3	4	1,5
Подпомагане ученето на неща извън предвиденото/регламентираното учебно съдържание	2	5	1	1	3
Подпомагане разбирането на свързаното с конкретната предметна област съдържание	1	4	5	3	5,5

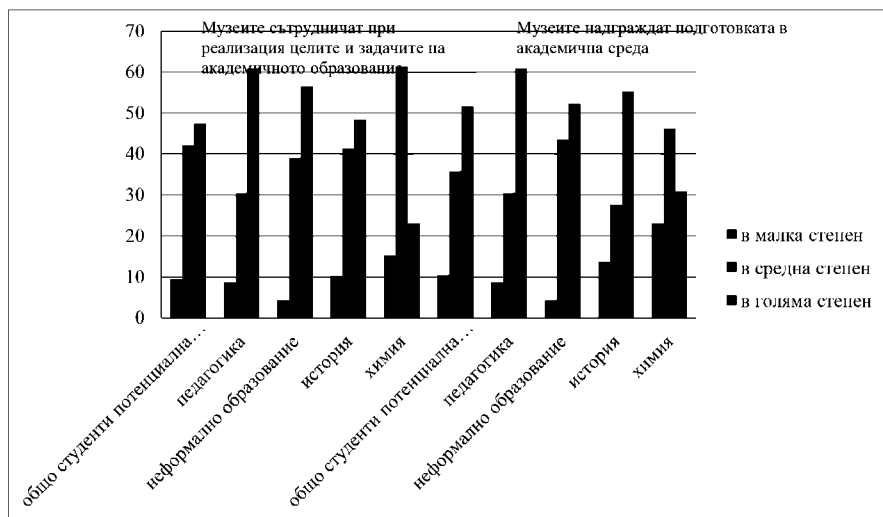
Позовавайки се на най-често срещаното сред социалните психолози становище, според което нагласите по принцип са оценки на определен факт, предвид проблема на настоящото проучване, оценките на студентите са търсени не само в посока потенциални възможности на работата в музея в контекста на изучаваната специалност, но и в посока ценността на тази работа съобразно спецификата на конкретни резултати от ученето. Анализът на позициите на участниците в изследването (потенциална музейна аудитория) показва, че ценността на работата в музеите от гледна точка спецификата на изучаваната специалност в сравнително висока степен се свързва с развитието на умения за учене по начин, различен от традиционния за училищна или академична среда, както и с развитието на практически и на творчески умения. В най-малка степен ценността на участието в музейни образователни дейности се съотнася с развитието на комуникативни умения. И докато по отношение влиянието на посещенията и работата в музеите предвид специфичната област на академична подготовка бе забелязано различие в позициите на респондентите от отделните специалности, при оценките им на влиянието в контекста на индивидуално-личностното развитие не се установяват съществени различия или не се наблюдават друг тип тенденции. Необходимо е все пак да се подчертае, че за студентите, обучавани в специалност Неформално

образование, ценността на работата с музеите много категорично се свързва с развитието на практически умения или друг тип умения, специфични за специалността (такъв акцент се поставя и при формиране на позициите от студентите от специалност Педагогика). Усвояването на стратегии за решаване на проблеми и развитието на комуникативни умения се предпоставят като най-съществени резултати в индивидуално-личностен план сред студентите от специалност Химия. Доколкото оценките на тази част от участниците в изследването се различават от очертаната тенденция във вижданията на студентите в ролята им на потенциална музейна аудитория, бихме могли да допуснем, че те са израз на очакванията за възможността при една нетрадиционно организирана учебна среда активността на участниците да не е сводима до изпълнение и следване на предварително зададени алгоритми, а да намира най-вече израз във вземане на решения за и направляване на дейностите. (Без, разбира се, да пропускаме уточнението, че предвид малкия брой участници в изследването от специалност Химия (и непредставителността им по отношение на съответната съвкупност) изводите и предположенията е коректно да се отнасят само до тях.)

Всеки един безпристрастен анализ на факти, процеси или дейности от заобикалящата ни действителност изисква открояването не само на позитивите (или на условията, благоприятстващи тяхната проява), но и съсредоточаване на вниманието върху характеристиките с негативен оттенък (както и на пораждащите затруднения фактори). В този ред на мисли в специализираната литература, едновременно с отчитането на улесняващите реализацията на музейните образователни програми условия, със същата задълбоченост се разглеждат и пречките при осъществяването ѝ. Анализирайки факторите с негативен характер, във фокуса на вниманието се поставят не само ограниченията на материалната база и обстановката, но и пречки с по-скоро „психологически“ характер – недостатъчно развита музейна култура сред голяма част от потенциалните „ползватели“ на материално, природно или културно наследство, разминаване между целите и действията на съпричастните към конкретната сфера институции, недостатъчна подготовка или мотивираност на лицата с делегирани права за осъществяване на дейностите и т.н. (пак там, 79–85). Последното обосновава и решението в рамките на проучването да се потърси мнението на респондентите в позицията им на потенциална музейна аудитория за степента, в която различни по характер условия биха могли да затрудняват или да възпрепятстват участието на студентите в музейни образователни програми. В най-голяма степен затрудненията пред участието се приемат за свързани с липсата на достатъчно информация или недостатъчното популяризиране на музейните образователни програми сред съответния тип аудитория. В не по-малка степен като препятстващ участието факт се разглежда ограничеността (или липсата) на ресурси и литература в музеите в съответната предметна област. Отчита се и немотивираността или недостатъчната

(или по-скоро нецеленасочената) подготовка на музейните работници както за излизане „извън пределите“ на информирането при представяне на музейните артефакти, така и за адекватно взаимодействие с отделните типове аудитории. В този случай не се забелязват различия в оценките на студентите според спецификата на академичната им подготовка.

При осъществяването на съвместни дейности между музеите и ВУЗ (или друг тип образователна институция) музеите биха могли да са в позицията на сътрудничащи по отношение реализирането на целите и задачите на образованието или да надграждат подготовката в съответната учебна среда. Както е видно от фиг. 3, малко повече от половината респонденти приемат, че при взаимодействието между музеите и ВУЗ в голяма степен ролята на музеите е да надграждат подготовката в академична среда, а значимостта им при реализиране целите и задачите на академичното образование се определя на границата между средна и голяма. Такъв тип позиция е характерна и за обучаваните в специалност История, докато за студентите от специалност Неформално образование функция на музеите е по-скоро подкрепата при реализиране на учебната работа. Доколкото в предшестващия анализ бе подчертано, че фокусирана върху специфичното съдържание на образованието дейност на музеите е в най-малка степен подкрепяна от обучаваните в специалност Химия, определянето ролята на музеите при взаимодействието преимуществено като средна в случаите на реализиране на академичните цели и в диапазона между малка и средна при надграждане на подготовката е обясним и непредполагащ обсъждане факт.



Фигура 3. Мнения на студентите (потенциална аудитория)

От позицията на опита студентите като реална музейна аудитория отново оценяват най-високо възможностите за провокиране на интерес към съдържанието, но за тях от голямо значение е и възможността за разбиране на съдържанието и създаването на благоприятен емоционален фон за учене. Важен е и още един факт – разликите между оценките на студентите за всяко едно от тази група твърдения като цяло са по-високи от оценките на студентите като потенциална аудитория – нито едно твърдение не е оценено „в малка степен“.

Потвърждават се обаче резултатите по отношение на ценността на работата в музеите – най-високо отново се оценяват възможностите за учене в контекст, различен от академичния и развитието на креативност и висши интелектуални умения. Средна е степента, с която се определят възможностите да се развиват умения, специфични за специалността на студентите. На този фон обаче интересни са резултатите по отношение на ролята на музеите – за реалната аудитория от студенти ролята на музеите за реализацията на целите на академичното обучение и за допълване на академичната подготовка не е много значима.

Изследването на нагласите на студентите спрямо дейностите с образователен характер, реализирани в музея, предполага и отчитане на факторите, които биха могли да влияят в негативен план при осъществяване на сътрудничеството. В този случай за най-съществени затруднения от първата група се приемат липсата на информация за (или недостатъчното популяризиране на) музейните програми във ВУЗ и ограничените ресурси и литература в музея за съответната специфична предметна област. И ако тези затрудняващи взаимодействието условия е допустимо да се определят като обективни, в не по-малка степен се приема, че участието на студентите в образователните програми на музеите би могло да се възпрепятства от немотивираността на музейните специалисти за работа с млади хора, от липсата на предварителна подготовка на студентите за адекватно включване и пълноценно участие в образователните програми и от недостига на време за това. Дори и да е допустим момент на „недоверие“ към оценката на факти, за които няма непосредствени впечатления, всъщност, чрез изказванията си, студентите отново насочват вниманието към едни от признаваните и с опит за дискутиране проблеми при развитието на музеите в съвременните условия. (Според резултатите от неотдавнашно проучване макар 92,6% от музейните специалисти да заявяват, че се съобразяват в работата си с особеностите на студентската аудитория, едва 9,5% смятат, че са изцяло и в известна степен подготвени за работа с различните „видове“ аудитория (Кьосева, Цв., 2013: 31).

Тези резултати се потвърждават от данните, получени от втората група респонденти – като основен проблем отново се очертава отсъствието на достатъчно информация за музейните програми и недостатъчните ресурси, които музеите предлагат. За разлика обаче от колегите си, които откриват проблеми и в работата на музейните специалисти, студентите, които са взели участие

в конкретни музейни дейности, оценяват и необходимостта от разширяване на собствената си подготовка за включване в различни активности. Както бе изтъкнато вече в предшестващия анализ, има основания за допускането, че участието на студентите в музейните активности предполага промяна на вижданията им за това що е ефективно реализирано обучение. Вероятно личният опит и ангажираност провокират саморефлексия, която отвежда до разбирането, че постигането на резултати, отговарящи на предварителните очаквания и удовлетворяващи потребностите на индивидуално равнище, е следствие не само на следване и изпълнение на зададените алгоритми за работа, но и на личната инициатива при търсенето на алтернативи и на способността за обосноваване на вземаните решения.

Обобщение и дискусийни въпроси

Както вече бе посочено, получените данни ни позволяват да издигнем хипотезата, че съществуването на определена нагласа към ролята и възможностите на музеите е предопределено от много фактори и нито само наличието на положителен опит, нито само съгласието по отношение на ценността на този опит могат лесно да доведат до промяна. Има основания и твърдението, че нагласите и отношението са свързани по-пряко със заинтересоваността, отколкото с получените резултати в другите ключови области.

Несъмнено е, обаче, че опитът влияе върху формирането на нагласи, ценности, чувства и отношения и категорично насочва мисленето към необходимостта да се търсят ефективни форми за реализация на връзката музей–училище–университет чрез интеграцията ѝ в реалния процес на обучение.

Това означава насърчаване на широко използване на класно-неурочните и извънкласните форми на обучение. Възможността на реализацията на подобна препоръка минава през преосмисляне и преразглеждане на изискванията и правилата за организацията на подобни посещения в рамките на учебния процес и разработване на процедури, които гарантират достатъчно сигурност за учениците и едновременно с това създават условия за премахване на излишната бюрокрация.

Необходимо е създаване на екипи от музейни работници и преподаватели, които биха могли да разработят и респективно да подпомогнат реализацията на музейни програми, по-тясно обвързани с учебното съдържание, по примера на Националния исторически музей, Политехническият музей и Националния военно-исторически музей.

Акцент и в дейността в училище, и в музейните дейности би следвало да бъде осигуряването на възможност за активно и директно участие на учениците в учебния процес. Активната и действена позиция е правилният път за формиране на положителни нагласи, ценности и отношения.

Без да е представително по отношение на цялата изследвана извадка, релатизираното проучване и данните, получени от него, провокират и множество въпроси, които пределно общо и без претенцията за изчерпателност можем да очертаем в четири основни насоки.

На първо място, сравнението на данните по отношение на нагласите и очакванията на учениците и студентите към ролята и възможностите на музея за подпомагане на ученето в академична среда позволява да се направи предположението, че включеността в музейни дейности съществено повишава оценката на учащите се за потенциалните ползи от съвместната работа между музея и ВУЗ и между музея и училище. Това повишение обаче е много по-чувствително при студентите, отколкото при учениците. Вероятно възрастта и свързаното с нея увеличаване на опита и промяната в очакванията, а възможно и в образователните претенции, са благоприятна основа за формирането на положителна нагласа и високи очаквания както към музейните дейности, така и към възможностите за реализация на връзка между различните институции. Това вероятно е и причината, поради която при студентите, на второ място, значително се повишава оценката на ефективността от използването на различни музейни методи и форми и се разширява, на трето място, диапазонът на определяните като положителни ефекти и ценност от едinodeйствието на двете институции по посока на повишаване на компетентността на студентите в определено поле. При учениците обаче акцентът върху забавлението и творчеството като че ли не дава основания да се твърди, че обвързаността между планираните резултати от ученето в музея и концепцията за плавното им преминаване едно в друго е толкова естествен процес, колкото е заложен в проектирания модел.

От наша гледна точка обаче най-провокиращи са данните, които, на четвърто място, дават основания да се продължат изследванията в една друга посока – влиянието на включеността в дейност върху самооценката и саморефлексията на учениците и студентите – перспективно направление в контекста на парадигмата за центрираното върху учащия се обучение.

Литература

- Андреева, Л. (1999) Социално познание и междуличностно взаимодействие. София.
Делибалтова, В. (2014) Взаимодействието „училище–музей“ – гледната точка на учителите. – *Педагогика*, 8 (под печат).
Керемидчиева, М. (2013) Новото лице на българския музей. – В: Маркетингово проучване и оценка на взаимодействието между музеите – училището и младите потребители. София: Национален исторически музей.
Къосева, Цв. (2013) Маркетингово проучване сред музейните работници относно работата на музей с учащите. – В: Маркетингово проучване и оценка на взаимо-

действието между музеите – училището и младите потребители. София: Национален исторически музей.

Петрова, К. (2013) Педагогически и образователни функции на съвременния музей. – В: Маркетингово проучване и оценка на взаимодействието между музеите – училището и младите потребители. София: Национален исторически музей.

Стоева, З. Дигитализацията като предпоставка за преосмисляне функциите на културния институт. –<http://digicultbulgaria.files.wordpress.com/2011/09/stoeva3.pdf>

Цекова, Ек. (2007) Музейна комуникация и музейно образование. София.

Hein, G. (1998) Learning in the Museum. N.Y.

Hooper-Greenhill, E., Dodd, J., Gibson, L., Phillips, M., Sullivan, E. (2006) What did you learn at the museum today? Second study Evaluation of the outcomes and impact of learning through the implementation of the Education Programme Delivery Plan across nine Regional Hubs (2005).

Hooper-Greenhill, E. (2007) Museum and Education purpose, pedagogy, performance.

Постъпила февруари 2015 г.

Рецензенти:
проф. д-н Яна Рашева-Мерджанова, доц. д-р Илиана Петкова

ПРИЛОЖЕНИЯ:

Приложение 1. Анкетна карта за студенти

Приложение 2. Анкетна карта за ученици – потенциална аудитория

Приложение 3. Анкетни карти за ученици – реална аудитория – първи вариант

Приложение 4. Анкетни карти за ученици – реална аудитория – втори вариант

Приложение 5. Данни за училищата, в които учат учениците, участвали в изследването

Приложение 1

Анкетна карта

Уважаеми студенти,

Моля, определете доколко всяко едно от следващите твърдения съвпада или се доближава до Вашите разбирания, като поставите „х“ в съответната колонка! (Имайте предвид, че 1 означава „в малка степен“, 2 – „в средна степен“ и 3 – „в голяма степен“).

Благодарим Ви предварително за участието!

№	Твърдения	1	2	3
1	Музеите разполагат с възможности за обогатяване и разширяване на подготовката на специалистите (студентите).			
2	Музеите могат да предложат множество програми, адекватни на съдържанието на образованието на студентите.			
3	Музеите могат да предложат множество програми, съответстващи на интересите на студентите.			
4	При подготовката във ВУЗ, за развитие на професионалната компетентност на бъдещите специалисти, възможностите на музеите могат да се използват, като се реализират:			
	посещения за запознаване с нови експозиции			
	посещения с демонстрации, реализирани от музейни специалисти			
	посещения с възможност за включване на студентите в демонстрационни програми или при подготовка на експозиции			
	лектории с участие на известни личности в съответната област			
	посещения с възможност за осъществяване на виртуални разходки или онлайн връзки с музейни специалисти в различни музеи по света			
	интерактивни беседи			
5	Потенциалните възможности на посещенията и работата в музеите в контекста на специалността, която изучавам, откривам в:			
	създаване на благоприятен емоционален фон за учене			
	провокиране на интерес към учебното съдържание			
	провокиране на интерес към междудисциплинните връзки			
	повишаване на мотивацията за учене			
	подпомагане ученето на неща извън предвиденото/регламентираното учебно съдържание			
	подпомагане разбирането на свързаното с конкретната предметна област съдържание			
6	Ценността на работата с музеите от гледна точка спецификата на специалността, която изучавам, свързвам с:			
	развитие на умения за учене по начин, различен от този в училищна или академична среда			
	развитие на умения за мислене			

	развитие на креативни/творчески умения			
	развитие на комуникативни умения			
	развитие на социални умения			
	развитие на практически умения			
	развитие на други умения, специфични за специалността			
7	Участието на студентите в образователните програми на музеите би могло да се възпрепятства (да е затруднено) от:			
	спецификата на учебното съдържание в изучаваната специалност			
	липсата на информация за (недостатъчното популяризиране на) музейните програми във ВУЗ			
	ограничени (или липсващи) литература и ресурси в музея в съответната специфична предметна област			
	недостиг на време за участие в такъв тип програми			
	усложнена процедура при организиране и провеждане на посещенията			
	немотивираност (или липса на специализирана подготовка) на музейните специалисти за работа с млади хора			
	липса на предварителна подготовка (в това число методически препоръки) на студентите за участие или възможности за използване на предоставяната по време на посещенията информация			
8	При осъществяване на съвместни дейности между музеи и ВУЗ, ролята на музеите е да:			
	сътрудничат при реализация целите и задачите на академичното образование			
	надграждат подготовката в академична среда			

Моля, отбележете:

Пол: мъж жена

Изучавана специалност:

Приложение 2

Анкетна карта

Уважаеми ученици,

Моля, определете доколко всяко едно от следващите твърдения съвпада или се доближава до Вашите разбирания, като поставите „х“ в съответната колонка! (Имайте предвид, че 1 означава „в малка степен“, 2 – „в средна степен“ и 3 – „в голяма степен“).

Благодарим Ви предварително за участието!

Твърдения	1	2	3
1. Музеите разполагат с възможности за обогатяване и разширяване на подготовката на учениците.			
2. Музеите предлагат множество програми, адекватни на съдържанието на образованието и на интереса на учениците.			
3. Потенциалните възможности на посещенията и работата в музеите откривам в: ✓ създаването на благоприятен емоционален фон за учене; ✓ провокиране на интерес към учебното съдържание; ✓ провокиране на интерес към междупредметните връзки; ✓ подпомагане на ученето.			
4. Ценността на работата с музеите от гледна точка на спецификата на предметите, която изучавам, свързвам с: ✓ обогатяване на знанията; ✓ развитие на умения, специфични за изучавания учебен предмет; ✓ развитие на комуникативни умения; ✓ развитие на висши мислене; ✓ развитие на креативност; ✓ развитие на умения за работа в екип.			
5. Проблемите, които затрудняват осъществяването на връзката с музеите, произтичат от: ✓ не намирам смисъл; ✓ отдалечеността от училище; ✓ недостига на време; ✓ високата цена на входните билети и транспорта.			

Основни данни за анкетирания:

Вие сте: (подчертайте) мъж жена

Клас: (моля да посочите)

Приложение 3

Въпросник №1 „Мое то посещение в музея“

Кой клас си? _____

С кого посети днес музея? мама/татко ☐ учител ☐

Какво посети днес?

Демонстрация по физика ☐ Музеен рожден ден ☐ Работилница за наука ☐

Забавна наука ☐ Семейна събота в музея ☐

На колко години си ?	Момче? ☐	Момиче? ☐
Моля отбележи	Да	Не Не знам
1. Днешното посещение в музея ми хареса.	☐	☐ ☐
2. Научих някои интересни нови неща.	☐	☐ ☐
3. Успях да разбера повечето неща, които видяхме и правихме.	☐	☐ ☐
4. Този музей е вълнуващ.	☐	☐ ☐
5. Посещението ми даде много идеи за неща, които бих могъл/могла да направя.	☐	☐ ☐
6. Посещенията в музея са полезни за работата в училище.	☐	☐ ☐
7. Посещението в музея ме накара да искам да разбера и науча повече.	☐	☐ ☐

Това, което ме впечатли най-много по време на
посещението в музея, беше...

Приложение 4

Въпросник № 2 „Моето посещение в музея”

Кой клас си? _____

С кого посети днес музея? мама/татко ☐ учител ☐

Какво посети днес?

Демонстрация по физика ☐ Музеен рожден ден ☐ Работилница за наука ☐

Забавна наука ☐ Семейна събота в музея ☐

Възраст? ☐	Мъж? ☐	Жена? ☐	Да	Не	Не знам
Моля отбележи					
1. Днешното посещение в музея ми хареса.			☐	☐	☐
2. Открих някои интересни неща по време на посещението в музея днес.			☐	☐	☐
3. Посещенията в музей правят работата в училище по-вдъхновяваща.			☐	☐	☐
4. Посещението ми помогна да разбера по-добре физиката/химията.			☐	☐	☐
5. Посещението в музей е добра възможност за придобиване на нови умения.			☐	☐	☐
6. Музеят е подходящо място за учене по различен начин в сравнение с училището.			☐	☐	☐
7. Разбрах повечето от нещата, които видяхме и правихме в музея.			☐	☐	☐
8. Бих дошъл/дошла отново.			☐	☐	☐
9. Тръгнах си от музея по-заинтересован/а от физиката/химията, отколкото когато дойдох.			☐	☐	☐

Най-интересното нещо от днес беше...

Приложение 5

Данни от посещенията на училища на образователните програми на НПТМ

Име на училището:	Брой класове от училището.. посетили музея:	Брой посещения на училището:	Дата на посещението:	Посетена образователна програма от училището:
ЧНУ „Ново поколение“	3	1	22.5.2014	„Демонстрация по физика“
ПТМЕ „И. Й. Вапцаров“	2	1	10.6.2014	„Демонстрация по физика“
2 АЕГ „Томас Джеферсън“	1	1	13.5.2014	„Демонстрация по физика“
159 ОУ „Васил Левски“	1	1	30.4.2014	„Демонстрация по физика“
22 СОУ „Г. С. Раковски“	2	2	12.5.2014/ 19.5.14	„Демонстрация по физика“
Учебен център „Глобално знание“	„смесена група“ 1	1	26.5.2014	„Демонстрация по физика“
105 СОУ „Атанал Далчев“	4	4	април/ 30.4.14	„Демонстрация по физика“ (1) „Забавна наука“ (3)
5 ОУ „Иван Вазов“	2	1	10.7.2014	„Забавна наука“
140 СОУ „Иван Богоров“	2	1	10.6.2014	„Забавна наука“
72 ОУ „Христо Ботев“	2	1	9.6.2014	„Забавна наука“
56 СОУ „Константин Иречек“	1	1	28.4.2014	„Забавна наука“
СОУ „Д-р Петър Берон“, гр. Костинброд	2	1	10.5.2014	„Демонстрация по физика“ + „Забавна наука“
117 СОУ „Св. Св. Кирил и Методий“	3	1	26.4.2014	„Семейна събота в музея,,
Общ брой училища, посетили образователните програми на музея:	Общ брой класове, посетили образователните програми на музея:	Общброй посещения на училища на обр. програми на музея	Период на посещенията на училища в музея:	
13	26	17	април–юли 2014	